

УДК 338.43:636

Підприємства АПК України в умовах нецінової конкуренції світового ринку

В.Ємцев, докт.екон.наук

Національний університет біоресурсів і природокористування

Анотація. Досліджено сучасний стан та виявлено основні проблеми розвитку конкурентоспроможності підприємств АПК в існуючому конкурентному середовищі світового ринку агропродукції. Обґрунтовані пріоритетні напрями розв'язання даної проблеми на рівні підприємств молочного підкомплексу аграрної галузі України.

Ключові слова: молоко, молочна продукція, якість, безпека, продуктивність, конкурентоспроможність.

Предприятия АПК Украины в условиях неценовой конкуренции мирового рынка.

Виктор ЕМЦЕВ (НУБИП)

Аннотация. На примере отечественного молочного подкомплекса исследовано современное состояние и выявлены основные проблемы развития конкурентоспособности предприятий АПК в существующей конкурентной среде мирового рынка агропродукции. Обоснованы приоритетные направления решения данной проблемы на уровне предприятий молочного подкомплекса АПК Украины.

Ключевые слова: молоко, молочная продукция, качество, безопасность, производительность, конкурентоспособность.

AIC OF UKRAINE: STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF GROWTH UNDER WORLD MARKET NON-PRICE COMPETITION. VICTOR I. YEMTSEV.

Abstract. The current state of AIC is analyzed with the milk industry taken as an example: the major problems of AIC enterprises competitiveness are revealed at the current competitive environment of the world market. The priorities are justified for problem solving at the enterprise level of the milk industry of AIC.

Key words: milk, dairy products, quality, security, productivity, competitiveness.

Україна визнаний у світі експортер агропродукції. Однак, зараз в експорті переважає продукція рослинництва. Обсяги постачання продукції тваринництва та готових харчових продуктів на світовий ринок залишаються незначними. У цих умовах вкрай важливо визначити проблеми, що заважають збільшенню обсягів експорту продукції українського АПК на світові ринки.

Серед інших переробних галузей АПК молочна галузь займає вагомe місце. Її частка у загальному обсязі виробництва продукції харчової промисловості залишається стабільно високою. Проблеми забезпечення розвитку конкурентоспроможності підприємств молочного підкомплексу АПК України розглядаються в працях В.П. Галушко, Н.Є Головіна, С.І. Канцевич, Ю.Я. Лузана, Л.Г. Ліпич, В.Я. Месель-Веселе-

ляка, Т.Л. Мостенської, І.А. Микитенко, П.Т. Саблука, І.В. Свиноус, О. В. Сень та багатьох інших учених [1-10], оскільки питання підвищення конкурентоспроможності підприємств молочного підкомплексу АПК України дуже актуальні та потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є виявлення причин низької конкурентоспроможності переробних підприємств молочної галузі та визначення напрямів розв'язання цієї проблеми.

За оцінками експертів, населення планети до 2050 року може становити близько 9,6 млрд. Тому, щоб зберегти досягнутий рівень споживання молока на душу населення й задовольнити зростаючі потреби населення в молочних продуктах, світове виробництво молока у найближчі 35 років повинно зрости на 35-40 % і досягти 1080 - 1100 млн. т на рік [12,13]. У цих умовах,

Україна має всі шанси збільшити свою частку на світовому ринку тваринницької агропродукції. Для цього потрібно розробити дієві виробничу та маркетингову стратегії.

Натомість результати проведених досліджень свідчать, що вітчизняний молочний підкомплекс АПК за останні 20 років значно погіршив свої позиції на світовому ринку. Частка України у світовому поголів'ї ВРХ знизилась з 1,7% у 1990 р. до 0,32% у 2013 р., тобто майже у 6 разів. Це вплинуло на інший показник. Так, якщо у 1990 р. частка України у світовому виробництві молока становила 4,51 % і країна у світовому рейтингу перебувала на п'ятому місці, то зараз займає лише 14 позицію з часткою - 1,41%.

Результати проведеного нами аналізу свідчать, що за період з 1980 р. поголів'я (ВРХ) скоротилося на 83,3%

та зберігає загальну тенденцію до скорочення. На початок 2015 року ВРХ м'ясного і молочного напрямів у країні налічувалося близько 4,248 млн. голів, що на 6,4% менше, ніж у 2013 р.

Також, окрім кількісних, у молочному підкомплексі сталися і якісні зміни. Зокрема, у 1990 р. - 85,6% поголів'я ВРХ та 73,91% корів знаходились на утриманні у сільгоспідприємствах [13,15]. У 1990 р. основна (76,2%) кількість молока вироблялася сільгоспідприємствами, 96,28% якого надходило на переробні підприємства (табл.2).

Зараз 68,3 % усього поголів'я ВРХ утримується у господарствах населення (77,53% від усього валового обсягу виробництва молока в країні виробляється ними), які найчастіше не в змозі забезпечити ні ефективність виробництва, ні якість та безпеку молока .

У 2013 році з 3500 сільськогосподарських підприємств, що займалися скотарством лише 399 підприємств мали понад 1000 гол. 270 найбільших господарств виробляло половину всього молока в категорії сільгоспідприємств, а близько чверті молока в Україні було вироблено двадцятьма холдингами (рис.1).

Проведений аналіз групування сільськогосподарських підприємств за чисельністю поголів'я ВРХ у 2013 р. свідчить про те, що значна частина виробників молока відноситься до дрібнотоварних. Так, 40,5% підприємств у 2013 р. виробляли близько 100 т молока в рік або 274 кг в день (рис. 2). Виробництво молока обсягом більше 3 т на добу спроможні були забезпечити лише 20,6% виробників.

Високі закупівельні ціни на молоко у 2013 р. допомогли підвищити ефективність його виробництва. Ця тенденція продовжилась і в першому кварталі 2014 року закупівельні ціни на сировинне молоко також були досить сприятливими для його виробників.

Проте вже на початку квітня, в умовах зростання напруги геополітичної ситуації у відношеннях між Росією й Україною, були втрачені ринки Криму і країн Євразійського економічного союзу. Обмеження експорту призвело до появи на внутрішньому ринку відносного надлишку сировини.

Зниження купівельної спроможності вітчизняних споживачів, відносний надлишок молока, низькі обсяги

реалізації на внутрішньому ринку та експорту молочної продукції створили тиск на ціни, які хоч і залишилися стабільними порівняно з 2013 р., проте у валютному вираженні були досить низькими (рис.3). При цьому, зниження ціни, окрім скорочення внутрішнього споживання та експорту, супроводжувалось ще декількома факторами: відміною дотацій з боку держави, зміною програми оподаткування сільського господарства, скороченням кредитування, зростанням цін на енергоресурси, знеціненням гривні тощо. Все це призвело до зростання собівартості виробництва молока та різкого скорочення ефективності його виробництва. За цих умов малі фермерські господарства й населення почали скорочувати поголів'я корів. За січень 2015 р. їх кількість скоротилась на 0,07% .

Водночас позитивною тенденцією було зростання продуктивності корів, що змогло компенсувати скорочення їхнього поголів'я.

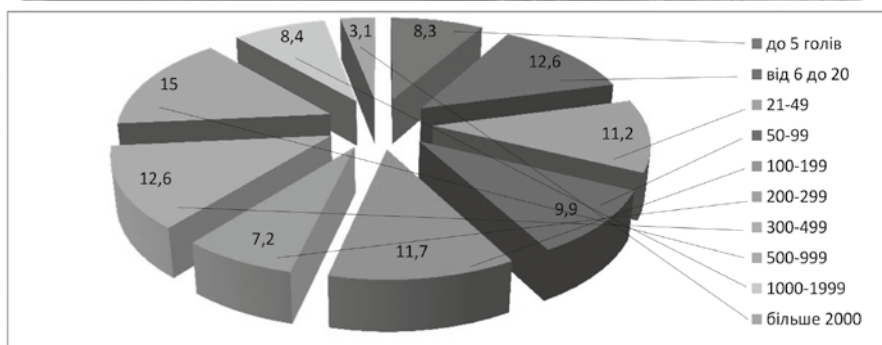
Проте рівень продуктивності корів залишається нижчим, ніж у розвинених країнах світу.

Виробництво молока в Україні у 2014 році становило 11,238 млн. т (без

ло до зменшення виробництва молока, та обсягів його переробки, зменшення обсягів експорту та збільшення імпорту молочної продукції. Ці тенденції вже призвели до того, що за період з 1990 р. по 2014 р. кількість підприємств, які займаються переробкою молока скоротилась на 47,2%. Так, у 1990 р. їх було 425, у 2007 р. - 360, в 2010 р. - 285, а на початок 2014 р. - 267. Тому нагальною залишається потреба переробних підприємств у збільшенні кількості якісної сировини, що спонукатиме їх до інтегрованої співпраці з підприємствами-виробниками молока, яка зможе забезпечити стабільність поставок, якості та безпечності молока і, нарешті, зростання конкурентоспроможності підприємств та їх продукції. Рейтинг основних виробників молочної продукції в Україні наведено на рис. 6.

Зниження попиту на внутрішньому ринку, висока залежність експорту молочної продукції від обсягів її поставок на російський ринок, значною мірою вплинуло на обсяги, структуру виробництва та експортних поставок молочної продукції у 2013-14 рр.

Так, за підсумками 2013 р. Україна експортувала молочну продукцію

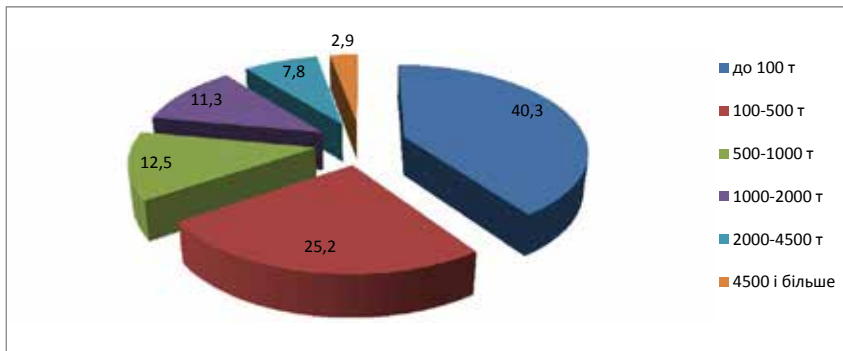

Рис.1. Групування сільськогосподарських підприємств за чисельністю поголів'я великої рогатої худоби на початок 2014 року [15.]

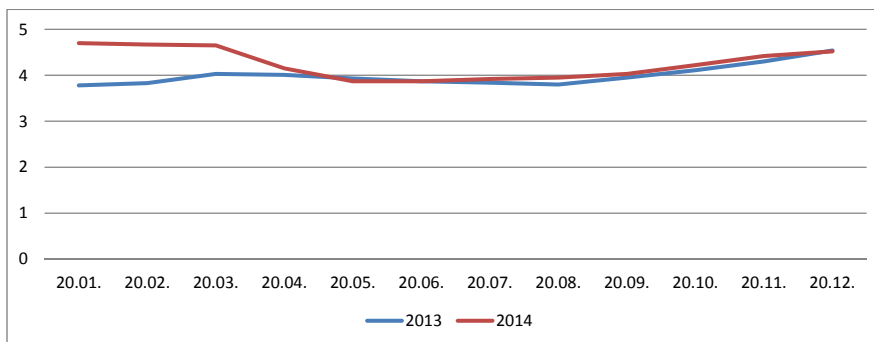
урахування тимчасово окупованої території АР Крим і міста Севастополя). Рейтинг виробництва молока по областях має наступний вигляд (рис. 5).

Скорочення поголів'я корів зумови-

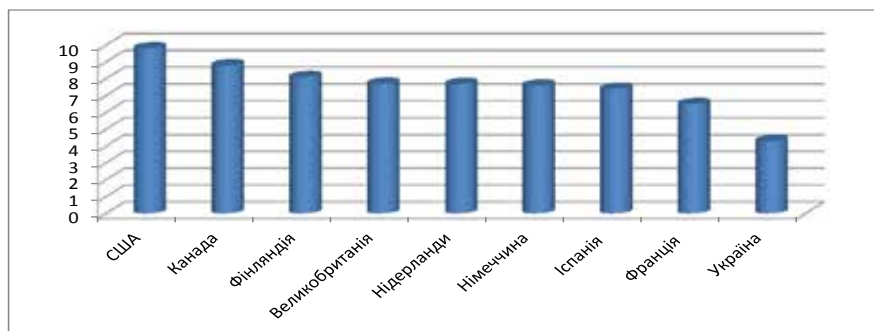
на \$515 млн., при цьому частка сирів становила близько 70% вартісної структури експорту. У 2014 р. експорт сиру скоротився втричі - до 19,5 тис.т. Натомість підвищилися обсяги екс-

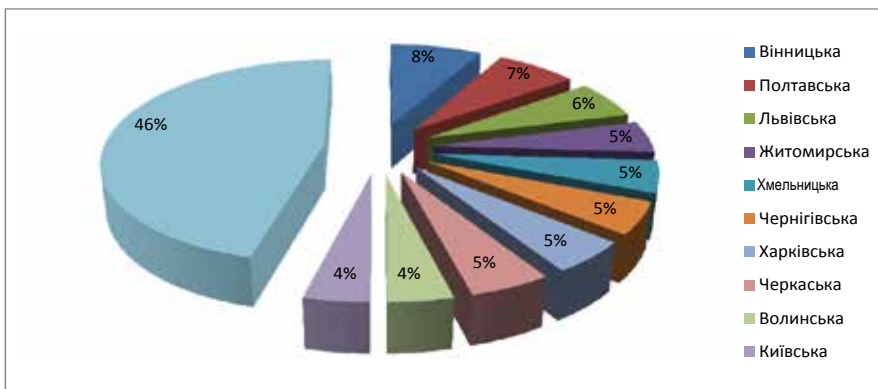
Рис.2. Групування сільськогосподарських підприємств за обсягом виробництва молока на початок 2014 р., всього, т/рік[15.]

Рис. 3. Динаміка цін на молоко в Україні у 2013-2014 рр.[15,16.]

Рис.4. Середня продуктивність корів по країнах світу у 2012 р., л/рік [12,13]

Рис.5. Регіональна структура виробництва молока в Україні за 7 міс. 2014 р., %[15,16.]

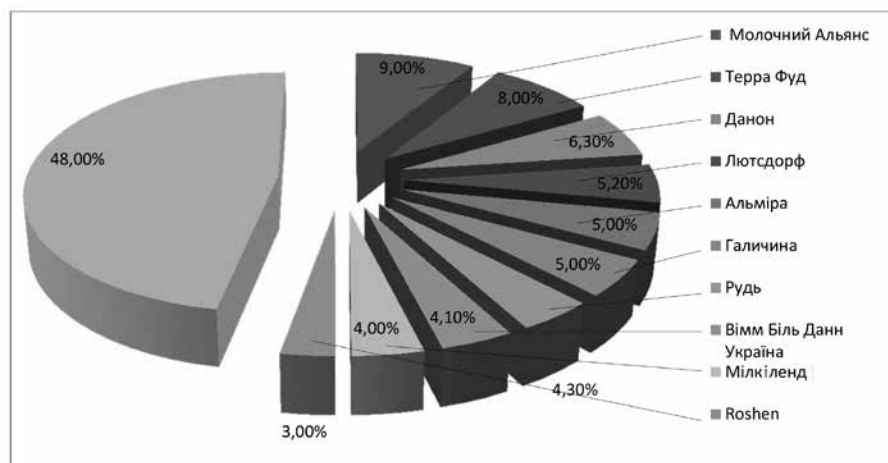
порту вершкового масла - у 2,9 разів та молока і вершків згущених - на 65%. Через втрату російського ринку та падіння світових цін на молочну продукцію дохід від експорту був \$324 млн. тобто скоротився на 37,1 % проти 2013 р.

Також, внаслідок девальвації гривні, у 2014 р. скоротився імпорт молочної продукції. Так, імпорт сиру зменшився на 39% - до 11,8 тис. т, вершкового масла - на 28% (10,1 тис.т), а маслянки - на 0,46% (6,5 тис.т). Загальна вартість імпортованої молочної продукції - \$149 млн., що на 38% менше проти 2013 р.

Тенденція до зміни структури виробництва буде продовжуватись і надалі, у зв'язку з тим, що платоспроможність споживачів на внутрішньому ринку країни у найближчі роки істотно знизиться. Заробітні плати не змінювались з грудня 2013 р. і залишаться «замороженими» до грудня 2015 р. При цьому, продовжиться зростання тарифів на енергоресурси та ЖКХ для населення, вартість проїзду тощо. У цих умовах відбувається значна зміна структури витрат населення. І хоча вітчизняний ринок молочної продукції далекий від насичення й у перспективі може вирости втричі, однак це може відбутися лише за умови поліпшення добробуту населення й росту його доходів та купівельної спроможності.

Саме тому, в існуючому конкурентоформуючому середовищі, для підприємств вітчизняного молочного підкомплексу АПК стратегічною стає потреба у зміні структури виробництва молочних продуктів і його орієнтація не на внутрішній ринок, а на експорт, на пошук нових ринків збуту.

Під впливом вищенаведених факторів змінюється структура виробництва молочної продукції. Так, наприклад, виробництво вершкового масла в Україні у 2014 р. зросло на 24,8%, проти 2013 р. і становило до 114 тис.т. На 14,3% підвищилося виробництво обробленого молока - до мільйона тонн,. Водночас виробництво сиру і йогурту впало. Протягом 2014 р. переробними підприємствами було вироблено 129 тис.т жирних сирів і 74 тис.т свіжого неферментованого сиру, що на 21,7 і 8,5% менше проти обсягів виробництва 2013 р.. Також до 470 тис. т. знизилась обсяги виробництва йогуртів - на 8,4% проти 2013 р. При цьому одним із найбільш зростаючих і динамічних сегментів на внутрішньому ринку є фасований сир. В Україні 50% цього продукту споживач

Рис.6. Рейтинг основних виробників молочної продукції в Україні у 2013 р.

купує все ще на відкритому роздрібно-му ринку, тому обсяги виробництва фасованого сиру мають резерви до зростання. Також продовжує зростати попит на ринку дитячого харчування. Випуск цієї продукції в Україні за підсумками першого півріччя 2014 р. збільшився до 17,3 тис.т, тобто на 7,9% проти 2013 р.

У цих умовах вихід української молочної продукції на світові та європейський ринки є важливим, хоча і дуже складним завданням. Це пов'язано з тим, що на ринках деяких країнах світу, зокрема ЄС, спостерігається перевиробництво молока. Тому у зв'язку із жорсткою конкуренцією на ринку молока та молочної продукції ЄС продаж вітчизняного молока і багатьох видів молочної продукції не-

можливий. Конкурентними на європейському ринку зможуть стати лише деякі категорії вітчизняних молочних продуктів. Водночас, забезпечення відповідності вітчизняної молочної продукції європейським вимогам створить для неї позитивний імідж, що полегшить вихід на ринки інших країн світу.

Висновки.

Для забезпечення стабільних обсягів виробництва і якості молока підприємствам, які займаються його виробництвом, потрібно приділяти підвищену увагу до:

створення інтегрованих агропромислових формувань або кооперативних об'єднань на ринкових взаємовигідних умовах для забезпечення

повного циклу «селекційно-племінна справа - виробництво молока - переробка - реалізація готової продукції», підвищення організаційно-технологічного рівня організації виробництва та управління інтегрованими формуваннями на основі спеціалізації і кооперації;

відродження селекційно-племінної, генетичної роботи та підвищення, за рахунок цього, потенціальної та фактичної продуктивності корів до рівня продуктивності, що існує у розвинених країнах світу;

розвитку високоякісної кормової бази, впровадження інтенсивних, ресурсозберігаючих та максимально ефективних технологій годівлі, забезпечення якості та збалансованості кормів, використання синтетичних амінокислот, макро-, мікроелементів, вітамінів тощо і зменшення використання дорогого природнього протеїну в кормах;

створення сприятливого інвестиційного клімату з метою поліпшення, у тому числі за рахунок залучення приватних інвестицій, матеріально-технічної бази підприємств, що займаються молочним скотарством;

санітарно-гігієнічних вимог щодо виробництва молочної сировини, включаючи вимоги до гігієни персоналу, приміщень та обладнання для виробництва молока, дотримання технології та гігієни доїння, збору і транспортування молока тощо.

Література

1. **Галушко В.П., Суха І.М.** Зарубіжні системи забезпечення якості молока у виробничому ланцюзі та можливості їх застосування в Україні. // *Економіка АПК.*– 2011.– № 3.– С. 137–142.
2. **Лузан Ю.Я.** Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект. // *Економіка АПК.*– 2011.– №2.– С.3–12.
3. **Канцевич С.І.** Якість як основна складова підвищення економічної ефективності виробництва молока в Україні. // *Економіка АПК.*– 2010.– №2.– С. 35–40.
4. **Ліпич Л.Г., Момчева А.М.** Якість молочної сировини в Україні: перспективи підвищення. // *Інноваційна економіка.*– 2010.– №16.– С. 152–157.
5. **Месель-Веселяк В.Я.** Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України. // *Економіка АПК.*– 2007.– №12.– С. 8–14;
6. **Мостенська Т.Л.** Економічний механізм функціонування молочної промисловості України.–К.: УДУХТ, 2001.– 328 с.
7. **Мураховський М., Романько К., Михайлов В.** Адаптація загального законодавства України до вимог законодавства ЄС та Угоди ТВТ СОТ. // *Стандартизація, сертифікація, якість.*– 2008.– №3.– С. 12–16.
8. **Саблук П.Т.** Проблеми розвитку аграрного ринку України в контексті взаємодії со странами СНГ. // *Економіка АПК.*– 2010.– № 12.– С.3–8.
9. **Сеїноус І.В.** Сучасний стан та шляхи удосконалення організаційно-економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і молокопереробними підприємствами. // *Інноваційна економіка.*– 2011.– №21.– С. 9–13.
10. **Сень О.В.** Якість молока в контексті Європейських стандартів [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rusnauka.com /23_NTP_2012/Economics/12_114691.doc.htm.
11. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://delo.ua/business/rejting-top-100-krupnejshie-proizvoditeli-molochnoj-produkcii-244614/http://delo.ua/business/>

eksport-selhozprodukcii-v-2014-godu-sostavil-167-mld-ukab-288511/ © delo.ua

12. ФАО: Обзор мирового рынка молока и молочных продуктов в 2012 [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/015/al989r/al989r00.pdf>
13. Статистичний щорічник України. 2013 год. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Статистичний довідник: тваринництво України. 2013 год. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2013 рік [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Статистичний збірник “Тваринництво України”

2013 р. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

16. Топ-5 крупнейших производителей молочной продукции [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://delo.ua/business/rejting-top-100-krupnejshie-proizvoditeli-molochnoj-produkcii-244614/>
17. Тест на зрелість отрасли. интервью с андреем дикуном, заместителем министра аграрной политики и продовольствия //–«Молоко и ферма» –№ 3–2014. С.3–6
18. Украина может и должна экспортировать молочную продукцию в ЕС.–[Электронный ресурс].–Режим доступу: <http://delo.ua/business/ukraina-mozhet-i-dolzha-eksportirovat-molochnuju-produkciju-v-e-282077/> © delo.ua

УДК 664.3.032.1:665.3.005.1

Проектування механічних реакторів для виробництва дизельного палива

**М. Муштрук, В. Сухенко, кандидати техн. наук
Ю. Сухенко, докт. техн. наук**

Національний університет біоресурсів і природокористування

Анотація. Розроблена і обґрунтована методика проектування реакторів з механічними змішувачами для виробництва дизельного біопалива.

Ключові слова: реактор, модель, змішувач, біопаливо, методика.

Проектирование механических реакторов для производства дизельного топлива. М. МУШТРУК, В. СУХЕНКО, Ю. СУХЕНКО (Национальный университет биоресурсов и природопользования)

Анотація. Разработана и обоснована методика проектирования реакторов с механическими смесителями для производства дизельного биотоплива.

Ключевые слова: реактор, модель, смеситель, биотопливо, методика.

Reactor design with a mechanical mixer for the production of biodiesel. M. M. MUSHTRUK, Y. G. SUKHENKO, V. Y. SUKHENKO (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine).

Abstract. For optimization of the reactor design it is necessary to apply the output data. The first thing to take into account the kinetics of chemical reactions, as well as data about the side processes that lead to wastage of raw materials and the formation of unwanted and sometimes harmful substances.

Key words: reactor, model, mixer, biofuels, technique.

Конструкції реакторів для виробництва дизельного біопалива з тваринних і рослинних жирів дуже різноманітні і

повинні відповідати певним вимогам для максимального виходу та високої якості палива, а також забезпечувати мінімальні витрати

вихідних речовин, енергії і затрат праці [1].

Для оптимізації конструкції реактора необхідно застосовувати